

DÉUS E SENT JORDI TE FAÇA BON CAVALLER. ELS ESCUTS A LA SALA DEL TINELL DEL CAVALLER BERNAT FEBRER

Bartomeu Bestard Cladera

Ajuntament de Palma

Resum: La inesperada troballa d'una sala del tinell en una casa particular del carrer de Sant Bartomeu de Palma (antiga Can Santacília) feu que es descobrissin setze escuts que blasonen les bigues mestres, capitell, permòdols i capçal de biga que suporten l'enteixinat de la sala. Tots els escuts representen una mateixa figura heràldica: un lleó. A més, alguns d'aquests escuts es representen amb la creu de sant Jordi i l'elm amb cimera. L'estudi documental de la casa i l'estudi heràldic de les armories trobades revelen la filiació dels escuts i la propietat de la casa, que resulten pertànyer al cavaller Bernat Febrer, uns dels personatges més influents de la Mallorca de principis del segle XV.

Paraules clau: heràldica, cavallers, baixmedieval, torneig, Mallorca, sant Jordi.

Abstract: The unexpected discovery of a medieval hall in a private house on Sant Bartomeu street, in Palma (old Santacília's House), discovered sixteen shields that emblazon the main beams, capital, corbels and footing, all of them supporting elements of the coffered ceiling of the medieval room. All the shields represent the same heraldic figure: a lion. In addition, some of these shields are represented with the cross of Saint George and the helmet with a crest. From the documentary study of the house and the heraldic study of the coats of arms, found the affiliation of the shields and the property of the house is revealed, which turn out to belong to the knight Bernat Febrer, one of the most influential personage in Mallorca at the beginning of 15th century.

Keywords: heraldry, knights, late medieval, tournament, Mallorca, saint George.

Rebut el 4 de maig. Acceptat el 5 de novembre de 2022.

Abreviatures: ACM = Arxiu Capitular de Mallorca, ACNIB = Arxiu del Col·legi Notarial de les Illes Balears, ADM = Arxiu Diocesà de Mallorca, AHN = Arxiu Històric Nacional, ARM = Arxiu del Regne de Mallorca, AH = Arxiu Històric, ECR = Escribanies de Cartes Reials, RP = Reial Patrimoni, BSAL = *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, DCVB = Diccionari català-valencià-balear, IEB = Institut d'Estudis Baleàrics, IEC = Institut d'Estudis Catalans, IEP = Institut d'Estudis Penedesencs.

Durant la remodelació integral que es duia a terme a l'immoble del carrer de Sant Bartomeu, número 7 A, de Palma, es descobriren dos enteixinats de fusta, plans, d'època medieval –un bastant més gran que l'altre– que romanien amagats damunt un cel ras a dues sales contigües, en un dels cantons de l'immoble.¹ Aquesta propietat ha estat coneguda històricament com Can Santacília per haver-la habitada durant segles la família d'aquest llinatge, el qual formava part de l'estament de cavallers de Mallorca tant a l'època medieval com a la moderna. La casa, de grans dimensions, confronta amb les vies públiques del carrer de Sant Bartomeu, la plaça de Can Tagamanent, la costa de Can Santacília i, finalment, el carrer de Valero. Al seu torn, el solar que ocupa aquesta casa es troba en un lloc fronterer entre la ciutat alta i la ciutat baixa de la Palma històrica, assentada en una marjada. Les dues sales on hi ha els enteixinats es localitzen a la cantonada del carrer de Valero i la costa de Can Santacília.

Descripció de la sala i dels escuts que la blasonen²

L'enteixinat més gran originàriament cobria una sala de devers 180 metres quadrats de planta i que tenia uns cinc metres i mig d'alçària.³ Com s'ha dit, la sala fa cantonada i es troba a la primera planta de l'edifici⁴ respecte del carrer de Valero. Del mig de la sala arrenca una gruixuda columna octogonal que s'alça cap al centre de l'enteixinat i es coronada per un capitell amb talles heràldiques. Aquest és rematat per un capçal de biga, de fusta, de considerables dimensions i damunt el qual descansen els extrems de dues grans bigues mestres. Els altres dos extrems d'aquestes dues jàsseres descansen damunt sengles boquets de fusta als murs laterals de la sala, que, al seu torn, recolzen damunt dos permòdols de pedra, un a cada mur, també amb talles heràldiques. Damunt les dues bigues mestres hi descansen les bigues de l'enteixinat. La policromia d'aquest conjunt és més aviat escassa i es concentra a la part central –capitell i capçal de biga– i als laterals de l'enteixinat, on se suporten les bigues mestres; és a dir, als boquets i als permòdols. Sembla ser que dues grans finestres coronelles s'obrien a sengles façanes de la cantonada.⁵ Aquesta descripció permet fer-se una idea, com ja ho indica Elvira González,⁶ de la magnanimitat d'aquesta sala i permet afirmar que som davant una de les sales medievals, d'una casa particular, més sumptuoses de les conegudes a Palma fins al dia d'avui.

¹ La direcció de la intervenció arqueològica mural, texts i fotografies d'aquest immoble foren a càrrec de l'arqueòloga-historiadora de l'art Dra. Elvira González. El tècnic conservador-restaurador de la comesa i encarregat de les planimetries fou el Sr. Miquel Vidal. (GONZÁLEZ, E.; VIDAL, M.: *Informe de las actuaciones murales de Can Santacília. Ampliación de datos histórico-artísticos*, Palma, desembre 2019-gener 2020).

² Vull agrair al promotor Sr. Bartomeu Simonet i a la directora de la intervenció arqueològica i estudi històric d'aquesta casa, la Dra. Elvira González, que m'hagin permès accedir als escuts de la sala i estudiar-los. També vull donar les gràcies al conservador-restaurador Sr. Miquel Vidal per les indicacions sobre els pigments dels colors i metalls dels escuts estudiats i la seva relació amb l'enteixinat.

³ GONZÁLEZ, E.; VIDAL, M.: *Informe de las...*, p. 14.

⁴ En l'actualitat, un forjat intermedi divideix la sala en dues plantes.

⁵ GONZÁLEZ, E.; VIDAL, M.: *Informe de las...*, p. 11-13.

⁶ *...las ventanas medievales que habían permanecido emparedadas en los muros Norte y Este, y de cuya existencia no se sabía hasta hoy, revelan no sólo la importancia de esta Sala Gran, evidenciada por su extraordinario artesonado, sino la magnificencia de una casa con una excepcional concepción de dos fachadas en ángulo, con ventanas coronelles abiertas a dos calles, sin paralelo en la arquitectura gótica de Palma* (GONZÁLEZ, E.; VIDAL, M.: *Informe de las...*, p. 13).

Tornant a l'estructura que suporta l'enteixinat de la sala, que com s'acaba de dir és la zona on es concentra la major part de la policromia, hi destaquen setze escuts. Sis estan afaïçonats en pedra: quatre al capitell i dos a sengles permòdols; i deu estan pintats damunt fusta: sis al capçal de biga i quatre als boquets, als murs laterals. Tot són blasonats amb la mateixa figura heràldica: un lleó rampant. Pel que fa als sis escuts de pedra, destaquen per la seva bona traça i la descripció heràldica és la mateixa per a tots: escut a la francesa, de gules, un lleó d'or; flanquejats per suports: uns lleons alats d'or (Fig. 1). En canvi, els deu escuts pintats damunt fusta presenten dues descripcions heràldiques diferents. Un primer grup està format pels dos escuts que ocupen la part central del capçal de biga, un a cada cara, la descripció heràldica dels quals seria: escut caironat, de gules un lleó d'or; dextrat, d'argent una creu grega abscissa de gules (Fig. 2). Al seu torn, aquests dos escuts estan emmarcats en una orla polilobulada de traça gòtica. La resta dels escuts pintats damunt fusta, vuit en total, tant als extrems del capçal com als boquets, són els més interessants des del punt de vista heràldic. Aquesta és la seva descripció: escut a la francesa, inclinat, de gules, un lleó d'or; dextrada, d'argent, una creu grega abscissa de gules; per timbre, un elm de junyir, amb mantellet i cimera cònica amb sengles banyes, rematada per un brot de mata (Fig. 3). S'ha de dir que aquesta darrera descripció només és vàlida per a quatre dels vuit escuts, car els altres quatre presenten una lleugera variació, ja que en lloc de tenir la creu de gules dextrada la duen sinistrada. D'aquesta forma, les creus es representen sempre a la part més pròxima al centre de sala, amb la intenció, se suposa, d'aconseguir una major simetria en la composició heràldica.

La descripció formal d'aquestes armories dona indicis clars que som davant un exemple d'heràldica gentilícia, concretament la d'un cavaller de l'època medieval.⁷ Així ho demostra la composició mateixa de l'escut: inclinat, amb una creu de gules, la de sant Jordi, patró dels cavallers mallorquins;⁸ així com l'elm, de junyir –que no pas de batalla–, i la cimera, tots aquests, com veurem, elements propis de la moda cavalleresca de finals del segle XIV i del segle XV.⁹

Can Santacília, abans Can Febrer

Ja s'ha dit que la sala on hi ha els escuts forma part d'un immoble de considerables dimensions i que des del segle XV fou habitat per membres de la família Santacília.

Així es documenta, per exemple, a la talla que es feu a la ciutat de Mallorca del 1478:

[parròquia de Sant Nicolau]

148. Ylla de mossèn Lorengo Marí.

Mossèn Lorengo de Marí, cavaller 6 ll. 6 ll.

Mossèn Berenguer de Sentaçília, cavaller. 4ll. 4ll.

Nicolau de Demeto 6ll. 6 ll.¹⁰

⁷ La classe social dels cavallers fou la més alta de Mallorca des del segle XIII. Al segle XIII eren anomenats milers o militar (ALOMAR, A. I.: *L'armament i la defensa a la Mallorca medieval*, Palma, 1995, p. 120).

⁸ Una primera mostra de l'omnipresència dels ideals cavallerescs la trobam en la difusió de la devoció al seu patró cavaller, sant Jordi, la celebració de la festa del qual els cavallers demanaren dia 23 d'octubre de 1405 (ALOMAR, A. I.: *L'armament i la defensa...*, p. 127).

⁹ RIQUEUR, M.: *L'arnès del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals*, Barcelona, 1968, p. 119.

¹⁰ BARCELÓ, M.: *La ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*, Palma, 1988, p. 231.

Cal fixar-se que la illeta es denomina *Ylla de mossèn Lorengo Marí*. Normalment, les illetes agafaven el nom de la casa o propietari més destacat d'entre els seus habitants.¹¹ A més, cal assenyalar que els llinatges Santacília i Marí estaven lligats per matrimoni des dels anys setanta del segle XIV, en el moment que Llorenç de Santacília contragué matrimoni amb Elionor de Marí.¹² Amb tot, ni les armes dels Santacília ni les dels Marí duen un lleó, per la qual cosa es pot afirmar que els escuts de la sala no pertanyen a cap d'aquests dos llinatges,¹³ sinó a un propietari anterior.

Entre els inventaris que s'han servat sobre Can Santacília, en trobam alguns d'especial interès, ja que ens situen directament en el que fou la gran sala medieval, una sala amb un tinell, element moble de luxe. Per exemple, a l'inventari que s'aixecà el 1486 a la casa on vivia Elionor, muller i hereva del magnífic Llorenç de Marí, cavaller, mitjançant testament de 1482:¹⁴ a la sala gran de la casa es troba, entre moltes altres coses, *Item una làntia enmig de la sala ab sa cadena. Item dins lo tinell*¹⁵ *qui és a fix ab lo pilar, alguns brocals e gots de vidre*. És a dir, un tinell que està fixat al pilar de la dita sala. En un altre inventari de la mateixa casa, ara de 1505, aixecat arran de l'òbit de Pere Joan de Santacília, fill de l'abans anomenat Llorenç de Marí i d'Elionor, en arribar a la sala principal, o sala gran, es torna a documentar el tinell adjunt a la pilastra: *Item un tinell redó que stà en lo pilar en mig la Sala en lo qual atrobi lo quis saguex...*¹⁶ és a dir, un tinell redó acoblat o fixat, com ho descriu el document de 1482, a la pilastra del centre de la sala. Es torna a documentar, doncs, la sala del tinell –així la podem anomenar– dels escuts objecte d'aquest estudi. Efectivament, Pere Joan de Santacília (†1505) fou el propietari de la meitat d'aquest gran immoble. Al seu torn, es coneix que el 1517 Jordi de Santacília, el seu germà, denunciava que tenia l'altra meitat d'una casa, heretada del seu padrí de fonts, Arnau de Marí, el qual havia estat bisbe de Mallorca entre 1460 i 1464. Així mateix, Jordi de Santacília afirmava que l'altra meitat de la casa l'havia heretada al seu dia Pere Joan de Santacília;¹⁷ és a dir, el seu germà, que com s'ha vist morí el 1505. El bisbe Arnau de Marí, àlies Santacília (1379-1469), fou fill de Llorenç de Santacília, tal com indica l'epitafi de la seva tomba: *Coberts per aquesta làpida, reposen les restes del Reverend Don Arnau de Marí, dit de Santacília, i dels seus antics. Arnau fou bisbe d'aquesta fructífera Seu, eximi intèrpret de lleis, de nobilíssima prosàpia, d'elevada estatura i forma elegant, fill de Llorenç, net de Nicolau, besnet de Jaume, net terç primer d'Arnau de Santacília, cavaller que vingué a aquesta illa balear, per a conquerir-la,*

¹¹ BARCELÓ, M.: *La ciutat de...*, p. 49 i 50.

¹² D'aquesta manera, els Marí s'uniren als Santacília amb gravamen de nom i armes, i els seus descendents anteposaren el llinatge de Marí als de Santacília. (BOVER, J.: *Nobiliario mallorquin*, Palma, 1850, p. 221).

¹³ L'escut dels Santacília és: faixat de sis peces d'argent i de gules. Així es poden veure blasonant l'epitafi del sepulcre d'Arnau de Marí, àlies Santacília, a la capella d'aquesta família a la Seu. D'altra banda, les armes dels Marí són: bandat de vers ondats (per tant, d'argent i atzur) i per cimera un braç armat que empenya una espasa. (BOVER, J.: *Nobiliario mallorquin*..., p. 221).

¹⁴ ARM, P. C-174, f. 273v. Vull agrair a José Villalonga Morell la gentilesa d'haver-me facilitat les signatures corresponents a la documentació de les famílies Marí i Santacília.

¹⁵ Aquí *tinell* s'ha d'entendre amb la primera accepció que indica el diccionari de l'IEC: *Moble de luxe destinat a guardar i exposar les vaixelles dels grans senyors que era posat generalment a les sales de recepció*. Tanmateix, val la pena tenir en compte també la segona accepció del Diccionari: "Sala gran de les cases senyoriales, on es trobava situat el tinell i on hom feia els grans àpats i les festes solemnes".

¹⁶ ARM, Prot. 496, f. 179v.

¹⁷ ARM, ECR, 1081, f. 11r.

juntament amb l'exèrcit del gloriós rei En Jaume. Dit Arnau viví 85 anys i 15 dies; i morí en l'any del Señor de 1464, dia 13 de abril. Sa pietosa posteritat li dedicà pietosament aquest sepulcre.¹⁸ Així, doncs, fins al 1464 la casa va pertànyer al bisbe Arnau de Marí.

Per un altre document sabem que Arnau de Marí havia comprat la dita casa el 1441. En resum, l'acte de compra diu:

3 de març de 1441 S. Nicolau. Pareta Viuda de Guillem de Tagament, militar; Pereta muller de l'honor Lorongo de Marí, doncell y Juan Zafortessa, doncell, hereus per parts iguals del honor Bernat Febrer, militar [és a dir, cavaller]. Testà en poder Jaume Vives, nott a 5 d'octubre de 1419, vaneren a Honor Arnau de Marí dr. en Drets, Sacristà y canonge cases de dita heretat que antes foren moltes o varies casas [olim fuerunt plura hospicia, diu el document original], de St. Nicolau, prop la capella de St. Bartomeu. Afronta per 3 parts ab 3 carrers, de altre ab cases de Pere Miralles, notari, part ab Juan Serra, part ab Pere Falcó, notari. La venen per 332 lliures.¹⁹

La casa havia estat heretada, segons testament de 1419, pels hereus –dues dones i un home– del cavaller Bernat Febrer. Tant les dates –primeres dues dècades del segle XV– com el llinatge Febrer, l'escut del qual si té com a figura un lleó²⁰ (Fig. 4) i els atributs cavallerescs dels escuts (creu de Sant Jordi, elm i cimera) ens indiquen a qui pertanyen els escuts de la sala del tinell. Fins i tot, la indicació *hospicium olim fuerunt plura hospicia*; és a dir, *unes cases que abans foren nombroses cases*, ens poden situar ja no només davant el cavaller dels escuts sinó també del promotor de la sala del tinell.

Si es retrocedeix en el temps, a mitjan segle XIV es torna a documentar la mateixa illeta amb el nom d'un Bernat Febrer:

Mamòria d'assò que cascú de la perròquia de Sent Nicholau deu pagar per setmana tots dicmenges, sagona que per los X diputats és estar tetxat e hordonat, la qual setmana comensa del primer día de noembre anant per què ve la paga a dicmenge a vuyt de noembre sagona que davayl és scrit a hordonat

Il·la den Bernat Fabrer

*Bernat Fabrer: III lliures, XVII sous
Nicolau Rubiyó ab sa mare e son fil: V sous X diners
Guillem de Seret: II sous
Nicolau ses Cazes, notaire: sous XX diners
Arnau Serdà: sous XX diners: sous XX diners
la dona Clarana, CXXV: sous VI diners
Bernat Olyvera, CXXV: sous X diners
a dona Nonha e ab sos fils: IIII sous II diners
Jacme Guillem, nabot d'en Fabrer: II sous.²¹*

18 La inscripció original és en llatí. Gabriel Llompart la traduí al català. (LLOMPART, G.: "La població medieval del subsòl de la Seu", a *La Seu de Mallorca*, Barcelona, 1995, p. 84).

19 ARM, RP, ECR 598, f. 53r. El document és en llatí; en canvi, el regest, en el mateix document, és en català.

20 A la possessió de la Torre de Llucmajor es localitzen dues armories de pedra dels Febrer que blasonen l'entrada de la torre i del pati. Així les reconeix José Francisco de Villalonga: "L'escut dels Febrer que figura a sa Torre és un lleó rampant en camp de plata" (VILLALONGA MORELL, J. F. de: "Posseïdors de sa Torre al llarg de la història", a CALVIÑO ANDREU, C. (dir.): *Sa Torre, possessió de sa Marina de Llucmajor: croquis i notes*, Palma, 2010, p. 84). Aquesta descripció atorga un camp d'argent quan en realitat l'escut, com ja s'ha dit, no presenta cap policromia. Cal afirmar, doncs, que els escuts de Febrer que se serveixen a la Torre de Llucmajor només es poden descriure per la forma de l'escut i per la figura que el blasona, però no hi ha dades sobre llurs colors i metalls. Per això, la descripció de les armes dels Febrer que es localitzen a la finca de la Torre són: un escut francès, un lleó.

21 ADM, MSL/366, f. 15r. Es tracta del *Quern de setmana de la parròquia de Sant Nicolau* datat, segons Joan

I si encara es recorre a documentació anterior; per exemple, al monedatge de la parròquia de Sant Nicolau de 1336, tornam a trobar-nos un Bernat Febrer com a cap de la illeta on viu:

La hila d'en Bernat Febrer, pres Sen Bertomeu e comensa el matex.

en Bernat Febrer, siutadà: morabatí, VIII sous.

[...]

en Ferrer de Capllonch qui este en l'alberch d'en Febrer: morabatí, VIII sous

[...]

Arnau Rebós, tixidor, en l'obrador d'en Febrer: morabatí, VIII sous.

en Guillem sa Verdera, en l'algorfa den Febrer: morabatí, VIII sous.²²

En definitiva, s'ha pogut documentar que els Febrer foren propietaris d'aquestes cases, almenys des de l'any 1336 fins a l'òbit del cavaller Bernat Febrer; no més enllà del 1420, com es veurà més endavant. Cal advertir que en tractar sobre els Febrer, de totes les persones documentades amb aquest cognom que s'han pogut documentar durant els segles XIII, XIV i XV a Mallorca, només el Bernat Febrer que va fer testament el 1419 està documentat com a cavaller. Els seus antecessors, el pare i també l'avi, ambdós de nom Bernat, són denominats "ciutadans de Mallorca" i altres persones del mateix cognom, veïnes també de la ciutat de Mallorca, però que de les quals no s'ha pogut documentar llur filiació amb Bernat Febrer, són denominades mercaders o, en alguns casos, ciutadans. També cal insistir en el que diu l'acte de compra de l'immoble de 1441: *Unes cases que abans foren moltes cases de l'heretat de Bernat Febrer*; és a dir, *unes cases* (una casa gran) que abans de fer una obra d'unificació de l'immoble havien estat *moltes o diverses cases*. Aquestes diverses cases es poden intuir en examinar la illeta que apareix al monedatge de 1336, que s'acaba de transcriure, on apareixen la casa del ciutadà Bernat Febrer, un altre alberg on viu Ferrer de Capllonch, un altre obrador on viu Arnau de Rebós o l'algorfa on viu Guillem Saverdera. Tots ells viuen a la mateixa illeta i totes aquestes propietats són d'en Febrer. Tanmateix, aquesta realitat d'anar ajustant cases, i fins i tot illetes, no és aliena a la realitat urbanística de Palma; ans al contrari, és un procés ben conegut i que es perllonga al llarg dels segles.²³

Cal insistir-hi. Tornem al document de 1441 en què apareix la venda de la casa: ... *hereus a parts iguals de Bernat Febrer, cavaller [...]* *unes cases que antes foren moltes o diverses cases (hospicium olim fuerunt plura hospicia) de l'herència de Bernat Febrer*. D'aquesta descripció es dirimeix que Bernat Febrer; és a dir, el pare del cavaller Febrer, posseïa un conglomerat de cases, suposadament fruit d'haver-les anat ajustant mitjançant successives compres. Cal atendre l'adverbi *olim*, car *abans foren nombroses cases*, però el 1441 ja no ho són, ja que el cavaller Bernat Febrer degué fer obres, inclosa, molt possiblement, la

Miralles, a mitjan segle XIV. Publicat per MIRALLES I MONTERRAT, J.: *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, Barcelona, 1997, p. 514.

²² Es tracta del *Monedatge de la parròquia de Sant Nicolau* (1336). Publicat per MIRALLES I MONTERRAT, J.: *Corpus d'antropònims mallorquins...*, p. 201.

²³ Així ho adverteix Gabriel Llompart per a l'època medieval: *Pero, si bien se mira, al menos en el promontorio de la ciudad vieja es fácil observar, como veremos más adelante, que se trata de remodelamientos de edificios anteriores. Nada más difícil que encontrar entre los protocolos notariales el contrato para realizar una casa de nueva planta en los siglos XIV y XV. Lo que se hacían eran remiendos, arreglos y puestas al día a la page* (LLOMPART, G.: *La pintura medieval mallorquina. Su entorno cultural y su iconografía*, I, Palma, 1977, p. 202-203).

sala del tinell, per a ajustar-les.²⁴ Amb tot, les dimensions extraordinàries de la sala, tant per l'amplada com l'alçària, la poca policromia localitzada a l'enteixinat i, també, les grans dimensions de les finestres coronelles fan pensar més en una construcció *ex novo* que en una simple remodelació. En aquest sentit, cal recuperar les consideracions que feu Álvaro Santamaria sobre l'ambient social que es vivia a la ciutat de Mallorca a l'inici del segle XV i que justificaria el canvi de dimensions i l'esplet heràldic de la sala del tinell:

*Jamás se había desplegado tanto lujo en un derroche de medios que las rígidas ordenanzas –siempre ignoradas– no acertaban a coartar. Y eso en todos los aspectos y manifestaciones: en la casa, en la boda, en el bautismo, en la fiesta patronal, en las íntimas solemnidades, y hasta en los convites [...] Era un ansia de vivir que irradiaba a todos por encima de sus posibilidades personales; un lamentable torneo de emulación. Y la ciudad se embellecía. El gusto volvíase más exigente. [...] Una consecuencia del desarrollo del lujo y de las exigencias de una vida que se hacía más refinada y más compleja.*²⁵

A més, no s'ha de menystenir la idea que el diluvi que va arrasar una bona part de la ciutat de Mallorca el 1403 obligàs Bernat Febrer a refer part del seu immoble. De fet, Can Febrer se'n va veure afectat, especialment el cantó de la casa on se situa la sala del tinell. Efectivament, el notari Mateu Salzet, contemporani d'aquells fets, deixà escrit que les aigües destructores de la Riera arribaren fins a la part inferior de Can Febrer, uns setze pams d'aigua damunt el nivell de la via pública –actual carrer de Valero–: *...e tots quants alberchs eran é afrontavan ab lo mercat del fil, en tant que l'aygua qui era dins lo dit mercat era alt de terra passats XXX palms, car l'aygua qui s'escorech per los carrers den Nicolau de Pachs [actual carrer de Santacília] fins al alberch o celler den Bernat Febrer [final del mateix carrer, cruïlla de la costa de Can Santacília i el carrer de Valero] e l'alberch den Johan de Portell, havia d'alt passats XVI palms; qui és costa molt alta gordant lo dit mercat.*²⁶ D'acord amb Gabriel Llompart, *las casas árabes debían ser de tapial en buena parte y la gran inundación de la Riera que cruzaba la ciudad en 1403 debió borrar con su barrido general muchas construcciones que se levantaban desde tiempos musulmanes...*²⁷ Llompart insisteix que la data de 1403 significà un abans i un després de l'urbanisme de la Palma medieval i que marcà el gir de la ciutat andalusí a la gòtica.²⁸ En aquest sentit, a mitjan segle XV Nicolau de Pacs afirmava que *apenes ich trobarets sino forts poques en nombre e petites cases que sien de obra morisque.*²⁹

Així doncs, tenir documentat que Can Febrer abans havien estat *moltes cases*, les seves dimensions extraordinàries, els importants desperfectes ocasionats pel diluvi de 1403 i l'heràldica cavalleresca de Febrer que la blasona fa versemblant que la sala del tinell fos construïda durant els primers anys del segle XV.

Més endavant, segurament cap a la primera meitat del 1420, els hereus de Bernat Febrer heretaren l'immoble. Cal dir que Bernat Febrer va tenir tres filles: Caterina, Blanca i Pereta, les tres casades amb cavallers. Del matrimoni entre Caterina Febrer i Pere de

²⁴ Malauradament, aquestes obres no s'han pogut documentar.

²⁵ SANTAMARIA, A.: *El reino de Mallorca en la primera mitad del siglo XV*, Palma, 1965, p. 11.

²⁶ CAMPANER y FUERTES, Á.: *Cronicón Mayoricense*, Palma, 1967, p. 203.

²⁷ LLOMPART, G.: *La pintura medieval...*, p. 202.

²⁸ LLOMPART, G.: *La pintura medieval...*, p. 229.

²⁹ LLOMPART, G.: *La pintura medieval...*, p. 229.

Tornamira, àlies Mora, va néixer Pereta Mora, la qual es casà amb Llorenç de Marí, abans Santacília. Del matrimoni entre Blanca Febrer i Ramon Zaforteza nasqué Joan Zaforteza. El 1419 Bernat Febrer –recordem-ho– testà davant el notari Jaume Vives.³⁰ Segons el dit testament deixà Can Febrer a la seva neta Pereta Mora, casada amb Llorenç de Marí; al seu net Joan Zaforteza, i a la seva filla Pereta, casada amb el cavaller Guillem de Tagamanent, a parts iguals: *Pareta Viuda de Guillem de Tagament, militar; Pereta muller de l'honor Lorongo de Marí, doncell y Juan Zafortessa, doncell, hereus per parts iguals del honor Bernat Febrer, militar*.³¹ Aquests tres hereus, com ja s'ha dit, el 1441 vengueren Can Febrer al canonge Arnau de Marí, el mateix que el 1460 es convertiria en bisbe de Mallorca. D'aquesta manera, Can Febrer passà a formar part del Marí-Santacília, que el mantingueren fins al 1677, moment en què s'extingí el llinatge, el vincle del qual fou heretat pels Berga. Aquesta família mantingué la propietat fins a mitjan segle XVIII.

El cognom Febrer

Segons Antonio Febrer,³² aquesta família té els seus orígens a Cervera, Lleida, d'on passaren a Osona i a Barcelona. D'altra banda, en el segle XIII es documenten un Guillem i un Bernat Febrer a València, i, com veurem, també a Mallorca amb els mateixos noms i cognoms. A la Ciutat Comtal, els Febrer estan documentats com a jurats del Consell de Cent: Guillem Febrer el 1301, Nicolau i Guillem el 1326... Andreu Febrer (1375-1440), cavaller, natural de Vic, fou escrivà del rei Martí I i home de cambra de Martí el Jove.³³

A Barcelona es documenta un Guillem Febrer que testà el 1318. Era pare de Guillem i Pere. Aquest darrer fou procurador de la reina Violant de Bar, que li va atorgar la possessió de diferents castells, viles i llocs del Penedès confiscats a Bernat de Fortià, entre els quals destacà el castell de Font-rubí.³⁴ Aquest fet suposà l'ascens social d'aquesta família, la qual fins aleshores havia format part de l'estament de mercaders o ciutadans.³⁵ El cavaller Pere Febrer testà el 1407.³⁶ Al testament manifestà que volia ser enterrat a "la seva capella" que ell havia fet construir a l'església de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès,³⁷ allà mateix on hi havia les restes mortals del seu fill Bertran, el qual havia

³⁰ Malauradament, aquest testament no ha estat localitzat.

³¹ ARM, ECR 598, f. 53r.

³² FEBRER, A.: "Febrer. Mil años de historia de un linaje... origen en Cataluña", *Fonoll*, 15, 2014, p. 4-11.

³³ FEBRER, A.: "Febrer, Mil años...", p. 6.

³⁴ ESPAÑOL, F.: "Els convents de Sant Francesc i Santa Clara de Vilafranca. L'arquitectura i els seus promotors" a *De la Marca Hispánica a les terres de Marca: el Penedès*, a XVII Jornades d'Estudis Penedesencs, Vilafranca del Penedès, 2008, p. 263-265.

³⁵ Així ho adverteix Francesca Español: *Pere Febrer a qui documentem com a procurador de la reina Violant al Penedès l'any 1387, s'identifica com a cavaller al seu testament i, entre els béns que hi esmenta hi ha el castell de Font-rubí. Es tracta, però, d'un senyoriu nobiliari adquirit al rei el 17 de març de 1391, només tretze anys abans. No es registren altres possessions equivalents, tot i que la fortuna del personatge és notable. El rastre de la família més directe i les aliances que havia establert a rel del matrimoni d'un dels seus fills, pot seguir-se a través del mateix document [el testament de 1407]. Aquests nexes delaten la pertinença de gairebé tots ells a l'estament ciutadà* (ESPAÑOL, F.: "Els convents de...", p. 264).

³⁶ MASSANELL I ESCCLASSANS, A.: "Testament de Pere Febrer, cavaller (1407)", a *Miscel·lània Penedesenca*, Vilafranca, 1981, p. 123-150.

³⁷ Jo, en P. Febrer, cavaller, lo qual comprí lo castell de Font Ròbia e fiut la capella dels ffreres menós de Vilafrancha (MASSANELL I ESCCLASSANS, A.: "Testament de Pere...", p. 124).

mort uns anys enrere. Es tracta de la capella dedicada a sant Jordi, en la qual, encara avui, es conserva el sarcòfag dels Febrer. Malauradament, no està blasonat amb cap escut, emperò sí que n'hi ha a les parets de la capella, entre els quals un amb el lleó.³⁸ La seva descripció és: escut francès amb la vora de gules, truncat d'argent i burell, en què ressalta damunt el tot un lleó de l'un en l'altre³⁹ (Fig. 5). Malgrat de l'existència d'aquest escut a la capella dels Febrer, no s'ha pogut constatar documentalment la filiació entre els Febrer del Penedès i aquest escut del lleó.⁴⁰

Pel que fa a Mallorca, s'han pogut documentar persones amb el cognom Febrer a partir de la segona meitat del segle XIII a la ciutat de Mallorca, a Llucmajor, a Inca, a Alcúdia i a Costitx. Per exemple, i per a esmentar un cas primerenc, el 1251 es documenta un Febrer com a propietari d'un hortal a Llucmajor.⁴¹ El 1256 el cognom Febrer torna a comparèixer designant un parroquià i propietari de la mateixa vila.⁴²

A la ciutat de Mallorca també es troben persones amb el cognom Febrer, sovint en un context mercantil. Per exemple, el 1255 es documenta Joan Febrer quan és nomenat procurador per a reclamar uns diners,⁴³ i se'l torna a documentar altres vegades, com en el 1267.⁴⁴ Amb tot, és Guillem Febrer qui sobresurt a la documentació relacionada amb aquest cognom a Ciutat. Documentat per primera vegada el 1257,⁴⁵ se sap que el 1264 tenia com a professió la de sastre, encara que també es dedicava al comerç i als negocis.⁴⁶ El 1267 és documentat com a *veí de Mallorca*,⁴⁷ i quasi deu anys després, el 1276, apareix com a *ciudadà de Mallorca*.⁴⁸ El 1281 es documenta un fill de Guillem Febrer, Macià, involucrat en els negocis de son pare.⁴⁹ Al seu torn, el 1288 la filla de Guillem Febrer, Llorença, es casà amb Bernat Font. Entre els cònjuges s'establí una societat de

38 Vull agrair al Sr. Daniel Sancho París, responsable de l'Arxiu Eclesiàstic de Vilafranca, haver-me facilitat una fotografia del dit escut localitzat, junt amb altres, a la capella de Sant Jordi.

39 Cal dir que l'escut sembla repintat, ja que sembla haver-hi restes de color vermell. Sobre el color burell a l'heràldica, vegeu les consideracions que fa SOLER, A.: *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de Curial e Güelfa. L'Europa cavalleresca i la ficció literària*, III/1, 2017, p. 265-285.

40 Al seu testament Pere Febrer, malgrat que diverses vegades indica l'ús de les seves armories, no les descriu.

41 FONT OBRADOR, B.: *Historia de Llucmajor*, I, Palma, 1972, p. 123.

42 FONT OBRADOR, B.: *Historia de Llucmajor...*, I, p. 132.

43 ROSSELLÓ VAQUER, R.: *La ciutat de Mallorca en el segle XIII (Documentari)*, I, Felanitx, 2001, p. 136.

44 ROSSELLÓ VAQUER, R.: *La ciutat de...*, p. 140.

45 ROSSELLÓ VAQUER, R.: *La ciutat de...*, p. 137.

46 1264, agost, 11. Guillem Febrer, sastre, reconeix tenir en comanda de Berenguer Bertran, per viatge que ha de fer a Alacant en el lleny d'en Torà i socis, 27 lliures i 7 sous, implicades en 23 canes de tela parisenca segons cana de Montpeller [...]. Del guany ell tindrà la quarta part i altre la tercera (ROSSELLÓ VAQUER, R.: *La ciutat de...*, p. 139).

47 ROSSELLÓ VAQUER, R.: *La ciutat de...*, p. 140.

48 Aquest regest val de mostra per a veure les activitats mercantils dels Febrer relacionades amb el món tèxtil: 1276, febrer, 20. Guillem Febrer, ciutadà de Mallorca, reconeix tenir en comanda de Berenguer de Rubí, en aquest viatge a Alacant, en la nau d'Arnau Calafat, i que d'Alacant ha d'anar a Múrcia, retornar a Alacant i viatjar a Mallorca, 34 lliures, 12 sous i 3 diners reials de València implicades en 13 canes llombardeses, 24 canes i 17 canes i 3 pans de xalons i 1 flassada. Testes: Berenguer de Guardiola (ROSSELLÓ VAQUER, R.: *La ciutat de...*, p. 143).

49 ROSSELLÓ VAQUER, R.: *La ciutat de...*, p. 144.

béns.⁵⁰ El 1293 Macià Febrer apareix com a *boticari* i el 1294 com a *ciudadà de Mallorca*.⁵¹ El 1294 es documenta per primera vegada a la ciutat de Mallorca un Bernat Febrer com a fill del difunt Bartomeu Febrer, el qual estableix al seu germà Andreu un obrador a la ciutat.⁵²

El llinatge de Bernat Febrer

La possible filiació entre Guillem Febrer i el seu fill Macià, amb Bartomeu Febrer i el seu fill Bernat no s'ha pogut documentar. A primera vista no sembla que fossin una mateixa família car si uns –el cercle familiar de Guillem– apareixen en un entorn professional de mercaders, els altres –Bartomeu i el seu fill Bernat– són més aviat propietaris i censalistes, sobretot si se'ls relaciona amb els Febrer documentats a Lluçmajor, la qual cosa es podrà demostrar més endavant. Tampoc s'ha pogut constatar documentalment que Bernat Febrer, fill de Bartomeu, documentat el 1294, sigui el mateix Bernat Febrer que compareix com a propietari de la casa del carrer de Sant Bartomeu, el 1336, donant nom a la illeta durant la resta del segle XIV i la primera meitat del segle XV. Amb tot, el que interessa destacar és que durant el segle XIII i la major part del segle XIV no s'ha pogut documentar a tot el regne de Mallorca cap membre de la família Febrer com a cavaller.

A partir del segle XIV la documentació relacionada amb el llinatge dels Febrer va en augment. A part de documentar Bernat Febrer a ca seva el 1336,⁵³ també apareix el 1347 com a jurat de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca.⁵⁴ D'altra banda, el 1350 es documenta el testament de la germana de Bernat, Caterina Febrer, muller de Jaume Duran, ciutadà de Mallorca.⁵⁵ D'aquest matrimoni nasqué Simoneta, que al seu torn es casà amb Gregori Sayllembé, també ciutadà de Mallorca i d'ascendència genovesa.⁵⁶ Cal parar esment als llegats testamentaris de la dita Caterina: fa donacions pecuniàries a la capella que està construint el seu germà Bernat al convent de Sant Francesc, al rector de Sant Jaume, al monestir de Santa Clara, a les beguines de la Tercera Regla situades al costat del Temple, al convent dels Carmelites... tots ells a la ciutat de Mallorca. També fa donacions al convent de Sant Bartomeu d'Inca, un calze d'argent per a l'altar de l'oratori de Santa Llúcia, a Mancor... En canvi, no fa menció de la parròquia de Sant Nicolau, ni del convent de les monges del carrer de Sant Bartomeu, on sí que hi viu el seu germà. Tot plegat fa sospitar que fou precisament el seu germà Bernat el primer propietari de la casa del carrer de Sant Bartomeu; és a dir, el mateix que apareix documentat al monedatge de 1336. Podria corroborar aquesta possibilitat el fet que al carrer de Sant Bartomeu i els seus voltants, des de la conquesta de 1229 formaven part d'un barri on havien viscut jueus fins al 1300, moment en què, forçats per les autoritats insulars, hagueren de traslladar-se a un

⁵⁰ ROSSELLÓ VAQUER, R.: *La ciutat de...*, p. 145.

⁵¹ ROSSELLÓ VAQUER, R.: *La ciutat de...*, p. 149.

⁵² 1294, juny, 15. Bernat Febrer, fill del difunt Bartomeu, estableix al seu germà Andreu un obrador o sòtil a la Ciutat de Mallorca, a cens de 9 sous i 5 sous d'entrada (ROSSELLÓ VAQUER, R.: *La ciutat de...*, p. 149).

⁵³ MIRALLES I MONTSERRAT, J.: *Corpus d'antropònims mallorquins...*, p. 514.

⁵⁴ GUAL DE TORRELLA TRUYOLS, J.: *Llibre de notes manuscrites d'Agustí de Torrella. Olla podrida*, Palma, 2010, p. 323.

⁵⁵ ACM, pergami 8955 r.

⁵⁶ BERNAT ROCA, M.: "Algunes notes sobre els forns de Madina Mayurqa / Ciutat de Mallorca al segle XIII", *BSAL*, 63, 2006, p. 18. Vull agrair a José Francisco de Villalonga Morell la informació facilitada sobre la família Sayllembé.

nou barri jueu, situat a la zona est de la ciutat: el Call.⁵⁷ D'aquesta manera, a partir del segle XIV els cristians s'establirien majoritàriament al carrer de Sant Bartomeu i la resta de carrers que havien format l'antic barri jueu.

El 1362, a l'inici de la segona fase de la guerra amb Castella, la Guerra dels dos Peres, el rei d'Aragó ordenà que es presentassin els cavallers, els ciutadans i els prohoms posseïdors de cavalleries en el regne de Mallorca, amb l'obligació de defensar l'illa. D'aquesta manera es va anar parròquia rere parròquia, illeta rere illeta, fent crida als dits posseïdors perquè es presentessin amb els cavalls armats. A la parròquia de Sant Nicolau es registrà "lo hereu d'en Bernat Febrer",⁵⁸ la qual cosa vol dir que el Bernat Febrer documentat el 1336 a la casa que podem denominar com Can Febrer ja era mort en aquella data. Al seu torn, el 1375 la viuda de Bernat Febrer, de nom Avinent, i el seu fill, dit com son pare, Bernat Febrer, compraren per poc més de mil lliures reials de Mallorca la possessió del Teix a la viuda de l'anterior propietari, Guillem Suriu.⁵⁹ Un any més tard es torna a documentar el fill de Bernat i Avinent, Bernat Febrer, ciutadà de Mallorca i propietari de llurs heretats a Llucmajor, que protestava davant el governador de Mallorca pel gran dany que ocasionava un ca salvatge que feia dos anys matava bestiar de la seva propietat i altres de les propietats dels voltants.⁶⁰ Posteriorment, el 1379, Bernat Febrer augmentà el seu patrimoni al municipi de Llucmajor comprant la possessió de la Torre a Bernat Puigderrós.⁶¹ És important destacar que en aquest document de compra, Bernat Febrer és denominat donzell i no pas ciutadà de Mallorca, amb la qual cosa es constata el seu ascens social. Dos anys després, el 1381, va testar a favor de la seva filla Caterina.⁶² No s'ha pogut trobar aquest testament i es desconeixen les raons per les quals Bernat Febrer va testar. Potser l'estada de Febrer fora de l'illa, documentada el 1382,⁶³ o el fet d'enviduar (es tornà a casar el 1385) varen fer que es veiés en la necessitat de fer testament a favor de la seva filla Caterina. Anys més tard, Caterina es casaria amb el cavaller Pere de Tornamira, àlies Mora.⁶⁴

57 PONS, A.: *Los judíos del reino de Mallorca durante los siglos XIII y XIV*, II, Palma, 1984, p. 213.

58 RAMIS DE AYREFLOR, J.: "Militars, Generosos, Ciutadans i Prohoms de Mallorca amb honors de cavallers de l'any 1362", *BSAL*, 26, 1935-1936, p. 126.

59 REINÉS TRIAS, A.; PÉREZ PASTOR, P.: "Es Teix: formació, evolució i explotació d'una possessió de muntanya a la Serra de Tramuntana de Mallorca (1229-...)", a *VIII Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx*, Palma, 2014, p. 335. També publicat per VILLALONGA MORELL, J. F.: "Posseïdors de sa Torre...", p. 84, la font original de la qual és l'arxiu particular dels Villalonga: Arxiu Villalonga, V. E. Fardo 1, núm. 1.

60 En Francesch Çagarriga etc. Al amat lo balle de Llucmajor o a son Lochtinent, saluts e dilectió: Per en Bernat Febrer, ciutadà de Mallorques, Guillemó Lember e altres abitadors del vostre balliu es stat devant no proposat que en vostre balliu es un ca salvatge, lo qual ha aquí estat per dos anys continuament e ha mort molt de bestiar lur e daltres habitants de la dita parròquia, en tant que si prestament provehit no ere devoraria e aucuria tot lo bestiar de la dita parròquia... (ARM, LC (3), 148 V). Publicat per FAJARNÉS, E.: "Curiosidades históricas", *BSAL*, VII, 1897, p. 36, i també per FONT OBRADOR, B.: *Historia de Llucmajor...*, I, p. 232.

61 La compra es feu davant el notari Pere Mulet, el 22 de març de 1379. Publicat per SALVÀ, J.: *Corpus de Toponímia de Mallorca* (coord. MASCARÓ PASARIUS, J.), VI, Palma, 1967, p. 2912-2913.

62 No s'ha pogut documentar el primer matrimoni de B. Febrer, però sí que està documentada la seva filla Caterina, fruit d'aquest primer matrimoni (SALVÀ, J.: *Corpus de Toponímia...*, p. 2913).

63 Sa mare, Avinent, fa d'apoderada del seu fill davant el notari Berenguer Sacosta. (ACM, pergami 9400).

64 SALVÀ, J.: *Corpus de Toponímia...*, p. 2913.

El 1385 Bernat Febrer es casa en segones núpcies amb Pereta Valentí-Sestorres i Galiana.⁶⁵ D'aquest matrimoni nasqueren dues filles: Blanca i Pereta, de les quals ja s'ha parlat. La primera, recordem-ho, es casà, el 1400, amb el cavaller Ramon Zaforteza,⁶⁶ abans Burgues, continuador del llinatge dels Zaforteza;⁶⁷ mentre que Pereta es casà amb el cavaller Guillem de Tagamanent.⁶⁸

El cavaller Bernat Febrer

No s'ha pogut documentar l'any de naixement de Bernat Febrer, fill de Bernat Febrer i Avinent.⁶⁹ Son pare, com ja s'ha explicat, morí abans del 1362. Més enllà del fet que cobrava un important nombre de censals, no s'ha documentat la font de riquesa de Bernat Febrer, emperò sí que se sap que era molt ric.⁷⁰ Josep Maria Quadrado ja adverteix d'aquesta riquesa en afirmar que quan Febrer sortí de la tutela de sa mare va rebre 40.000 reials d'or comptants i 3.000 lliures de renda en censals.⁷¹ Al seu torn, el cronista Joaquim M. Bover n'afirmava que *era la persona considerada y respetada en esta isla como al príncipe de la opulencia, pues era tal el fastuoso lujo que ostentaba, que se hacía acompañar por doce criados a caballo cuando salía de esta capital para ir a alguna de sus posesiones*.⁷² Recordem la compra de les importants possessions del Teix el 1375 i la Torre de Llucmajor el 1379. En aquesta darrera data és quan es documenta per primera vegada el nomenament de Febrer com a donzell⁷³ i ja no pas com a ciutadà, per la qual cosa podem situar aquest any com el temps de l'ascensió social de Bernat. El 1383, recordem-ho, es documenta sa mare, Avinent, que actuava com a apoderada del seu fill, segurament perquè Bernat era absent del regne.⁷⁴ En aquest document, la mateixa Avinent afirmava que el seu marit havia estat *ciutadà de Mallorca* però, en canvi, del seu fill afirmava que era cavaller de Mallorca: *Ego,*

65 Era filla de Guillem Valentí-Sestorres i Catalina Galiana (Arxiu de Vinagrella, Genealogies, Febrer). També es documenta a l'Arxiu Antonio Puente, *Notas sobre la familia de Valentín Ses Torres*, s/n, "escrituras B[urgues]-Z[aforteza]", núm. 4. I també al mateix Arxiu, a les mateixes *Notas...*, a "Valentis Liquidaciones B-Z", núm. 3. Aquestes *Notas* estan extretes de l'arxiu de Can Quint.

66 ACNIB, Cúria del Pariatge, llig. 4221, folis sense numerar, datat el 20 de setembre de 1443. Vull agrair a José Villalonga Morell la gentilesa d'haver-me donat a conèixer aquest document en el qual es documenta la filiació de Bernat Febrer amb les seves tres filles: Caterina i les seves germanastres Blanca i Pereta.

67 Pere Zaforteza, primer mercader i després ciutadà de Mallorca, havia fundat un fideïcomís amb gravamen de llinatge i armes dels Zaforteza sobre el seu net Ramon Burgues i Zaforteza que passà a dir-se Ramon Zaforteza. Aquest fou, precisament, l'espòs de Blanca Febrer. Sobre aquesta qüestió vegeu: JUAN VIDAL, J.; SÁNCHEZ NIEVAS, E.: *Els Burgues. Una nissaga de poder*, Palma, 2003, p. 11.

68 ACNIB, Cúria del Pariatge, llig. 4221, sense numerar, datat el dia 20 de setembre de 1443.

69 No s'ha pogut esbrinar el llinatge de la senyora Avinent.

70 Hacia 1400 existían aquí seis o siete casas, que componiendo entre todas 800.000. libras, en el día bien pudieran llamarse millonarias; Bernardo Febrer se distinguía entre los caballeros por su riqueza estimada en cien mil florines, los Bellviure, Bramona, Moyà y otros muchos entre los negociantes, y más tarde los Pardo, Quint, Bertran y Bertomeu... (QUADRADO, J. M.: *Forenses y ciudadanos*, Palma, 1895 (segona edició augmentada), p. 38).

71 QUADRADO, J. M.: *Forenses y ciudadanos...*, p. 38.

72 BOVER, J. M.: *Nobiliario mallorquín...*, p. 163.

73 Segons el DCVB, en la seva primera accepció: *Jove noble encara no armat cavaller*. I com a exemple de la mateixa accepció en el mateix diccionari es llegeix: *Fills de cavallers, qui s'apellen donzells per ço com no són armats*.

74 Com es veurà més endavant, es té documentat el cavaller Bernat Febrer absent de l'illa en diferents ocasions. Per altra banda, no és aventurat pensar que fou en un dels viatges que pogué fer entre 1379 i 1381 quan Bernat Febrer fos ordenat cavaller pel rei.

*Avinent uxoris venerabilis Bernat Febroari, burguensis maioricarum, quondam, procuratora legitime constituta a venerabilis Bernat Febroari, milite maioricensis, filio meorum.*⁷⁵ Així doncs, es documenta Bernat Febrer com a cavaller i, per tant, degué rebre l'orde de cavalleria⁷⁶ entre 1379 i 1383. Amb tot, segons Rius Fontanals: "Bernat Febrer era cavaller i propietari d'una casa dins la Ciutat de Mallorca amb empriu d'aigua de la sèquia l'any 1381."⁷⁷ Si fou així, les possibles dates de creuament com a cavaller s'acotarien entre 1379 i 1381.⁷⁸ Aquestes dades són importants en el sentit que els escuts de la sala del tinell de Can Febrer no poden ser anteriors al 1379, ja que, cal recordar-lo, apareixen ajustats amb la creu de Sant Jordi, emblema propi dels cavallers.⁷⁹

El dia de Sant Martí⁸⁰ de 1385, a Eivissa, Bernat Febrer, ja cavaller, es va casar, com ja s'ha dit, en segones núpcies amb Pereta Valentí-Sestorres i Galiana. Fruit d'aquest matrimoni nasqueren Blanca i Pereta. La documentació demostra que Febrer es movia en un ambient de cavallers, com també fa palesa la seva riquesa i la seva influència política. El 1391, durant els greus successos que desembocaren en l'assalt al Call de la ciutat de Mallorca, el governador, Francesc de Sagarriga, es va haver de refugiar al castell de l'Almudaina, protegit per deu ballsters de la seva màxima confiança. Hi va romandre encastellat durant vint-i-dos dies. Feu tapiar tot els accessos del castell, llevat de la porta principal, ja que acabà tement per la seva pròpia vida. Davant aquesta situació de màxima violència i urgència, molts cavallers i prohoms cercaren refugi a les seves possessions i s'allunyaren així dels avalots de la ciutat. Sagarriga, sentint-se desemparat, feu una crida d'auxili als principals del regne perquè s'ajustassin al castell. Així doncs, sol·licità ajuda a Bernat Febrer, seguit de Pere Zaforteza, i després els seguiren cavallers de les cases de Santiscle, Rubert, Valentí-Sestorres, Umbert, Rossinyol, Santacília, Oms, Torrella, Tagamanent, Montornès, Brondo, Berga, Zagrañada...⁸¹ entre d'altres. Com es veu, alguns d'aquests llinatges estaven emparentats amb Bernat Febrer.

75 ACM, pergamí 9400 r.

76 Segons el DCVB, en la segona accepció, cavaller és *qui ha rebut l'orde de cavalleria*. D'altra banda, el tractadista medieval Gabriel Turell explica: "¿Què és orda de cavalleria sinó jent ordenada al servi del príncep, en sostenir la sua corona e sa pàtria? [...] En aquest orda de jent, lo rey donà quatre cosas: nom de cavallés, graus qui són dignitats, actoritats que són privilegis fent-los diferents de la jent comuna..." (TURELL, G.: *Arbre d'honor*, Barcelona, 1992, p. 193).

77 FONTANALS, R.: *L'aigua a Ciutat de Mallorca. La síquia de la vila al s. XIV*, Palma, 2004, p. 158.

78 Segons Antoni I. Alomar els donzells havien de ser ordenats cavallers abans del 30 anys, tal com s'estipulava als Usatges (ALOMAR, A. I.: *L'armament i la...*, p. 123).

79 Un bon exemple d'escuts de cavallers que introdueixen la creu de sant Jordi són les pedres armeres de la família Descós, a la façana de Can Olesa, al carrer d'en Morei, 9; o les de la família Oleza, en un dels portals del pati de la mateixa casa; o a l'adarga de la família Maixella conservada al museu capítular de la Seu de Mallorca, tots exemples dels segles XV i XVI. En aquest mateix sentit vegeu: ALOMAR, G.: "Paraheràldica mallorquina de l'època cavalleresca", *A Studia in honorem prof. M. de Riquer*, II, Barcelona, 1987, p. 632.

80 La data de les noces no sembla casual. Sant Martí fou fins a la baixa edat mitjana el sant intercessor dels cavallers catalans. Així ho adverteix Abel Soler quan afirma: *Amb anterioritat al segle XV, el patró de Catalunya i dels catalans era sant Martí de Tours (el mateix intercessor del regne de França), com demostra la proliferació de topònims, ermites, esglésies i capelles medievals catalanes, dedicades al culte martiní.* (SOLER, A.: *La cort napolitana...*, p. 240-241). Aquesta tradició degué arribar a Mallorca i, de fet, explicaria alguns exemples existents, com és el cas de l'oratori de Sant Martí de la Cova, a Alcúdia, ja documentat al segle XIII. Aquest oratori es troba en un avenc al qual s'accedeix per una antiga escala de pedra. L'oratori compta amb dos altars dedicats des de temps immemorials a sant Martí de Tours i a sant Jordi, curiosament els dos patrons dels cavallers.

81 PIFERRER, P.; QUADRADO, J. M.: *Islas Baleares*, Barcelona, 1888, p. 214.

Uns mesos després, ja el 1392, les autoritats de Mallorca enviaren una ambaixada al rei Joan I per a donar-li explicacions sobre els greus esdeveniments de Mallorca. Aquesta comitiva era encapçalada per Bernat Febrer, acompanyat pel seu parent Guillem Valentí-Sestorres. L'ambaixada mallorquina es completava amb alguns consellers: Arnau Cerdó, cavaller; Felip Umbert, ciutadà, Guillem Falgueres, mercader, Berenguer de Plegamans, tender, i Arnau Sureda, veïnat de Manacor.⁸² Pocs anys més tard, el 1396, Bernat Febrer era jurat en cap de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca,⁸³ i president del Gran i General Consell.⁸⁴

Aquells anys –finals del segle XIV– el regne de Mallorca havia entrat de ple en una crisi que afectava directament les institucions polítiques del regne, conseqüència del nou escenari polític i social sorgit durant la segona meitat del segle i que provocà una reorganització en els àmbits polític, econòmic i social. Sorgí un nou bipartidisme, a partir del qual els dos grups adversaris s'emboïcaren en una lluita pel poder. Bernat Febrer encapçalava uns dels partits, la qual cosa demostra fins a quin punt estava involucrat en la vida política del regne.⁸⁵ El poder reial tingué un protagonisme principal en l'intent d'arbitrar aquesta situació d'interessos enfrontats entre els súbdits mallorquins. Les decisions que el rei prengué respecte del sistema d'elecció dels jurats i dels membres d'altres institucions públiques podria provocar que la balança es decantàs cap a un partit o un altre. Aquesta situació explica que en morir Joan I una ambaixada mallorquina del bàndol de Febrer anàs a la Ciutat Comtal amb la intenció de parlar amb el nou rei, Martí I, per a tractar la possibilitat d'aprovar el sistema d'elecció del “bon règim”, que era el que s'havia exercit i havia afavorit el partit d'en Febrer, fins a l'assalt al Call de 1391. Entre els cavallers d'aquesta ambaixada, encapçalada pel mateix Febrer, hi havia els seus parents Gregori Burgues i Berenguer Tagamanent.⁸⁶

És possible que Febrer quedàs a Catalunya un cert temps, al servei del rei Martí I, defensant els interessos de la Corona. Cal recordar que el 1396 Mateu I de Foix, comte de Foix i vescomte de Bearn, casat amb la infanta, germana de Joan I i Martí I, pretenia el tron. En ser coronat el seu cunyat Martí, envai Catalunya amb la intenció d'usurpar la Corona. L'intent fou frustrat i com a càstig el rei li confiscà una de les seves baronies: la del Castellví de Rosanes i de Montcada. A la dita baronia hi ha el castell de Castellbisbal, aleshores governat pel catlar Dalmau de Castellbisbal, el qual no el volia retre al rei. Així doncs, es documenta un Bernat Febrer el 17 de desembre de 1400,⁸⁷ acompanyat per Guillem

⁸² PIFERRER, P.; QUADRADO, J. M.: *Islas Baleares...*, p. 229.

⁸³ GUAL DE TORRELLA, J.: *Llibre de notes...*, p. 329.

⁸⁴ PLANAS ROSSELLÓ, A.: *Los jurados de la Ciudad y Reino de Mallorca (1249-1718)*, Palma, 2005, p. 129.

⁸⁵ *La bandería llamada de Bernardo Febrer* (PIFERRER, P.; QUADRADO, J. M.: *Islas Baleares...*, p. 239).

⁸⁶ Així apareix recollit per Pau Piferrer i Josep Maria Quadrado: *Nombra entre ellos Salzet, inclinado al parecer a aquel partido, a Tomàs Des Bach, a Bernardo Febrer, a Berenguer de Tagamanent, a Jorge y Guillermo de Sant Johan, a Gregorio Burgués, todos caballeros o donceles, indicando los había también mercaderes, notarios y menestrales. Acaso luchaban estas influencias con las de Ortiz de Sant Martí, Pedro Valentí y Galcerán Malferit, enviados con esta ocasión por parte de la Universidad* (PIFERRER, P.; QUADRADO, J. M.: *Islas Baleares...*, p. 234).

⁸⁷ Malgrat la coincidència del nom i el cognom, no s'ha pogut documentar que aquest Bernat Febrer sigui el cavaller mallorquí. No cal descartar que pogués ser membre de la família Febrer de Vilafranca del Penedès, els membres de la qual en aquell temps –recordem-ho– eren cavallers al servei de la Corona.

Gosset, oficial de la Reial Tresoreria, que desposseïa Dalmau de la potestat del castell i el retia al batle general Bernat Serra.⁸⁸

Sigui aquest Bernat Febrer el cavaller mallorquí o no, el cert és que uns mesos després de la presa de Castellbisbal, el 7 de juny de 1401, es torna a documentar el nostre protagonista, que encapçala de bell nou el seu propi partit polític i recupera el càrrec de jurat en cap de la Universitat mallorquina.⁸⁹ Els nous jurats que entraren a governar la Universitat el 1403 s'hagueren d'enfrontar amb la calamitat sobrevinguda pel gran diluvi que afectà la ciutat de Mallorca el 14 d'octubre i durà més d'un dia sencer. Després d'aquest diluvi no es torna a documentar a Bernat Febrer en cap fet polític. En canvi, sí que se'l documenta en qüestions relacionades amb les seves propietats de Lluçmajor. Per exemple, el 1408 es queixà al governador de Mallorca que la seva alqueria havia estat envaïda per vaques i cabres, les quals es menjaren el blat i li produïren un gran damnatge. El governador avisà el batle de la vila perquè prenguéss les mesures necessàries per a resoldre el greuge.⁹⁰ El 1411 es documenta per darrera vegada Bernat Febrer amb vida, concretament en uns capítols sobre el trànsit rodat a la vila de Lluçmajor i en els quals s'esmenta la casa que tenia al poble: *Item, que null hom no gos pessar ni fer passar ab los dits carros carregats [...] pertesque per lo carrer hon es lo alberch de Mossen Bernat Febrer, anant e vinent vers Cabo-corp*.⁹¹ En canvi, el 27 de juny de 1420 Antoni Bassó, veguer de la Governació, per ordre del governador feu arribar als propietaris d'algunes de les possessions més notables de Lluçmajor una convocatòria. Convocà Bernat SAGRANADA, Bernat Burguet, Ferrer de Llagostera, Francesc Roig, Llätzer de Lloscos i també Jaume Vives,⁹² notari i procurador dels hereus de Bernat Febrer. Per tant, a mitjan 1420 Bernat Febrer ja era mort.

Recapitulant les dades biogràfiques que s'han pogut recollir en la documentació i la bibliografia consultada, es pot afirmar que el cavaller Bernat Febrer era fill del ciutadà Bernat Febrer i d'Avinent. De son pare heretà un important immoble al carrer de Sant Bartomeu, que era definit com *nombroses, o diverses, cases*. Cap al 1379 ascendí socialment i es convertí en donzell. Un any o dos després fou ordenat cavaller. Entre 1391 i 1401 a la documentació es detecta una important activitat política, en què Bernat Febrer arribà a ser dues vegades jurat en cap de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca. A partir del 1401 la documentació va silenciament les seves dades biogràfiques, fins que a mitjan 1420 es documenta la seva mort.

88 BRASÓ I VAQUÉS, M.; CATALÀ I ROCA, P.: "Castellbisbal", a *Els castells catalans*, II, Barcelona, 1991, p. 40.

89 CAMPANER y FUERTES, Á.: *Cronicón Mayoricense*..., p. 141. En aquest sentit, cal advertir que Pau Piferrer i Josep Maria Quadrado publicaren notícies que semblen contradir les d'Àlvar Campaner: *A la mitad del 1401 fueron suspendidos de real orden los jurados a cuyo frente estaba Bernardo Febrer, y subrogados otros, con Ramon de Sant Martí por cabeza, que rigieron todo el 1402; los de 1403 entraron por nombramiento de la corte, no al tenor de lo establecido por la pragmática de Anglesola* (PIFERRER, P.; QUADRADO, J. M.: *Islas Baleares*..., p. 237).

90 *Denant nos ha proposat mossen Bernat Fabrer, cavaller, que alscons vehins seus de la alqueria que ha en lo loch de Cabocorp en vostre batliu situade tenten contra sa voluntat bestiaris bovins de lana e cabrum en les garrigues de aquella los quals li devoran los blats sembrats en la dita sua alqueria tallant aquells e donantli en altre manera grans dampnatges segons que aferma lo dit mossen Bernat partida del qual bestiar es salvatge e bonament encorralar nos pot segons diu* (AHM, AH (87), f. 39v-40r). Publicat per FONT OBRADOR, B.: *Historia de Lluçmajor*, II, Mallorca, 1974, p. 167.

91 FONT OBRADOR, B.: *Historia de Lluçmajor*..., II, p. 269-270.

92 Cal recordar que Bernat Febrer havia testat el 5 d'octubre de 1419, precisament davant Jaume Vives.

Els escuts

El lleó daurat en camp de gules

Com ja s'ha advertit al principi d'aquest estudi, en el que fou la sala del tinell de Can Febrer, es localitzen setze escuts amb les armes de Febrer: de gules, un lleó d'or. Aquests escuts, com s'ha pogut veure, varen pertànyer a Bernat Febrer, ordenat cavaller cap al 1379 i que morí durant la segona meitat de 1419 o la primera meitat de 1420. Caterina Febrer († ca. 1350), casada amb Jaume Duran i tia de Bernat Febrer cavaller, es feu enterrar a la capella que havia fet construir el seu germà Bernat Febrer, pare del Bernat Febrer cavaller, a l'església de Sant Francesc de Palma i feu posar les seves armes damunt les seves restes amb les del seu marit: *...tamen in dicta mea sepultura volo herim unum panyum aureum vel velluti qui deferat super corpus meum dum deportabit ad sepulturam et postea fiant in eodem signa mea et dicti viri mei*.⁹³ Per tant, Bernat Febrer no feu fer un escut *ex novo*, sinó que la seva família ja en tenia un de propi i en feia ús almenys una generació abans que ell. El cavaller Bernat Febrer, sí introduí a l'armoria heretada la creu de sant Jordi, l'elm i la cimera, que com s'ha dit són atribucions pròpies dels cavallers. D'altra banda, sembla que l'ús de la figura del lleó és comuna a diferents llinatges Febrer repartits entre Mallorca, Catalunya i València, per la qual cosa es podria interpretar que tots ells provenen d'un tronc familiar comú, amb més motius quan no es tracta d'una arma parlant.

El lleó, per tant, és la figura heràldica comuna a totes les armories de Febrer. A València hi ha una variació, documentada en època moderna: d'argent un lleó burell; el cap, d'or i una flor de lis d'atzur. En l'àmbit de l'heràldica valenciana es troben descripcions semblants del mateix escut, amb petites variacions.⁹⁴ L'armorial del frare mallorquí Ramon Calafat, de la segona meitat del segle XVIII, descriu l'escut dels Febrer com els de València.⁹⁵ Ja hem vist també la possibilitat que l'escut amb un lleó que es troba al convent de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès, concretament a la capella de Sant Jordi, sigui també el de Joan Febrer, qui precisament feu construir la capella i hi manà fer un sepulcre a inicis del segle XV. Altres armes de Febrer s'han pogut documentar al retaule de Sant Mateu i Sant Francesc de la Seu de Mallorca, obrat el 1377.⁹⁶ A les polseres i carrers del dit retaule s'alternen les armes de Febrer –de gules, un lleó d'or– i Artús –d'or, un arbre de sable. Fou la viuda Margarida la promotora d'aquest retaule, en el qual hi feu posar les seves armes i les del seu difunt marit. No s'ha pogut documentar el llinatge de Margarida, emperò vistes les seves armes al retaule de la Seu resten pocs dubtes que el seu llinatge sigui Febrer (Fig. 6).

Finalment, tenim les armes de Bernat Febrer de Mallorca documentades a les dues darreres dècades del segle XIV i les dues primeres del segle XV: de gules un lleó d'or. Així es poden contemplar als setze escuts de la sala del tinell de Can Febrer i altres dos a les dues façanes, anterior i posterior, de la possessió de la Torre de Lluçmajor.⁹⁷ Cal

⁹³ ACM, pergami 8955 r.

⁹⁴ FERRER I VIVES, F.: *Heràldica catalana*, I, Barcelona, 1993, p. 392 i 393.

⁹⁵ BARCELÓ, P.; MESQUIDA, M.: *Els escuts dels mallorquins, aplec de col·leccions inèdites*, Palma, 2010, p. 248.

⁹⁶ LLOMPART, G.: "Nótulas de arte gótico en la Catedral de Mallorca", *BSAL*, 33, 1969, p. 85-86.

⁹⁷ Un altre escut amb el lleó de Bernat Febrer podria haver estat documentat per Josep Maria Quadrado quan, en el context de la Revolta Forana en què els revoltats saquejaven la possessió que Joan Zaforteza i Febrer tenia a

insistir, doncs, en la possibilitat d'un tronc comú del llinatge Febrer de Mallorca, Catalunya i València. Les variacions als esmalts i als colors, o afegir noves peces o figures a les armories familiars es poden interpretar com brisures o bé variacions o afegits posteriors, ja a l'edat moderna, fet que es pot considerar un comportament heràldic natural propi de l'evolució de les armories en el conjunt dels territoris de la Corona d'Aragó.⁹⁸

Amb tot, la figura del lleó s'avenia molt bé amb la mentalitat i les circumstàncies del cavaller Febrer –les d'un adventici que havia de demostrar la força del seu llinatge. En els tractats del segle XV s'afirmava que el “leó sí és la pus nobla bèstia que sia; e és dit senyor de les altres bèsties per les nobles complexions que ell ha en si.”⁹⁹ En el segle XV, entre les elits hom associava la figura del lleó amb la representació de la cavalleria.¹⁰⁰ Així doncs, no és estrany, com ja advertia Martí de Riquer,¹⁰¹ que el lleó sigui la figura més escollida en l'heràldica medieval europea. Tanmateix, no és una figura especialment emprada en el cas concret de l'heràldica catalana, i per extensió de la mallorquina, en què representa un percentatge molt menor.¹⁰²

Pel que fa al metall escollit per representar al lleó de les armes de Febrer –l'or–, el 1471 el tractadista d'heràldica i cavalleria Gabriel Turell escrivia al seu tractat *Arbre d'Honor: Or en armes és noblesa perquè és lo metal prinsipal, e color més noble de las altres en la representació del sol; per so l'aproprien a noblesa*.¹⁰³ El mateix autor afirma per al color vermell (gules): *La collar de golles és dade a nom de ardiment, qui-s seg[u]lex en actes de fortelesa, de g[u]jeres e altres cosas qui lu fi és ascampement de sanch, e aquella és vermella, per so és mostrada per ardiment*.¹⁰⁴

La creu de sant Jordi

Segons la tradició de l'Església, sant Jordi fou martiritzat a la Capadòcia el 303. En el segle VI l'antic santuari de Delfos fou consagrat al seu nom. Segons Abel Soler, sant Jordi fou

Puigpunyent, es robaren tres llibres de gran valor: “Uno de ellos era un lujoso devocionario como se estilaban en la edad media, del cual se hace la descripción siguiente. *Unas horas de Nuestra Dona amb las cubiertas de argent ab un esmalt a cada cuberta, ab senyal de lehó a cada part...*” (QUADRADO, J. M.: *Forenses y ciudadanos...*, p. 227). Possiblement, era un llibre d'hores amb les cobertes blasonades amb les armes del seu avi Bernat Febrer.

98 Un exemple el tenim en un descobriment recent a Can Olesa, de Palma, antiga Can Descós, al carrer d'en Morei, núm. 9. En aquesta propietat s'han trobat restes d'un enteixinat datat en el segle XIV on hi ha representades les armes plenes del llinatge Descós: escut espanyol; d'or, un os de sable, bordura de vuit peces de sable (<https://www.ultimahora.es/noticias/palma/2021/09/26/1303923/can-oleza-revela-secreto.html>). Posteriorment, ja en el segle XVI, quan la família Descós fent obres a la mateixa casa decidí blasonar la façana principal, hi col·locà les seves armes ja evolucionades: escut toscà amb rotles als cantons; un os somat per una flor de lis; dextrat per una creu plena (que és la creu de sant Jordi). La definició de “l'escut toscà amb rotles” és una proposta del Dr. Antoni I. Alomar. Per altres exemples d'evolució heràldica semblants vegeu BESTARD CLADERA, B.: “L'heràldica a Mallorca i el seu context iconogràfic als segles XV i XVI”, a BARCELÓ CRESPI, M. (coord.): *Al tombant de l'Edat Mitjana: tradició medieval i cultura humanista: XVIII Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Palma, 2000, p. 251-266.

99 ANÒNIM: *Bestiaris*, I, Barcelona, 1963, p. 73.

100 SOLER, A.: *La cort napolitana d'Alfons...*, p. 226.

101 RIQUER, M. de: *Heràldica catalana des de l'any 1150 al 1550*, I, Barcelona, 1983, p. 213.

102si bé entre els 600 escuts catalans enregistrats al present llibre només 43 porten lleons, i això fa un 7,16 % (RIQUER, M. de: *Heràldica catalana des de...*, p. 213).

103 TURELL, G.: *Arbre d'honor...*, p. 162.

104 TURELL, G.: *Arbre d'honor...*, p. 182-183.

pràcticament desconegut a la península Ibèrica fins al segle XIII. Hom considera que fou l'aparició de sant Jordi a les cròniques de la presa d'Antioquia per Godefroy de Bouillon el 1098 el que impulsà la difusió del sant oriental arreu d'Europa.¹⁰⁵ Fou en aquests moments quan la figura de sant Jordi s'incorporà a l'emblemàtica cavalleresca.¹⁰⁶ Des del segle XIII el Casal de Barcelona volgué impulsar la figura del sant de la Capadòcia.¹⁰⁷ El 1201 Pere el Catòlic constituí l'orde militar de Sant Jordi i n'instaurà el primer priorat al desert tortosí d'Alfama, en aquells moments zona fronterera amb l'Islam. A partir d'aquesta data, la figura de sant Jordi romangué vinculada a la cavalleria de la Corona d'Aragó i als seus reis, tant del Casal de Barcelona primer, com del Casal dels Trastàmara després.¹⁰⁸ Jaume I documenta per primer cop a les cròniques de la Corona l'aparició del sant durant una batalla, concretament en l'assalt i presa de Madina Mayurqa.¹⁰⁹ Pere el Cerimoniós, potser el monarca que més esforços feu per a difondre la figura del sant de la Capadòcia, el 1353 fundà a València la confraria dels cavallers de l'orde de Sant Jordi. El 1371 fundà la mateixa confraria a Barcelona i el 1380 una altra a Tortosa. Al Llibre de les ordinacions de la Reial Casa, de Pere el Cerimoniós s'esmentava la festa de Sant Jordi i es declarava precepte. A València ja era festa oficial des del 1343 i a Mallorca ho fou des del 1407, encara que els cavallers mallorquins ja ho havien sol·licitat tres anys abans.¹¹⁰ De fet, en aquells temps, durant la cerimònia en la qual un donzell rebia l'orde de cavalleria, normalment el rei, li cenyia l'espasa i se li calçaven els esperons. A continuació el monarca desembeinava la seva espasa, amb la qual colpejava suaument el nou cavaller, i pronunciava la frase ritual: *Déus e sent Jordi te faça bon cavaller!*¹¹¹ En l'època dels reis Joan I i Martí l'Humà; és a dir, en temps del cavaller Bernat Febrer, la devoció de la reialesa catalana a sant Jordi trobà un dels seus moments més àlgids. Joan I dictà unes ordinacions per a l'orde de Sant Jordi d'Alfama, mentre que el 1399 Martí I proclamava que *lo dit mossènher sant Jordi és cap e intercessor de la casada de Aragó*.¹¹² I fou en aquells temps quan pels volts de la diada de Sant Jordi se celebraren ostentoses justes i tornejos en les quals *prenia part el més selecte de la noblesa catalana*.¹¹³

La col·locació de la creu de gules de Sant Jordi devora les armes personals del cavallers degué ser un costum habitual entre els cavallers mallorquins, abans fins i tot de la creació de la confraria de Sant Jordi. Així ho adverteix Gabriel Llompart: *Se suele decir que la*

105 *Seguí's que aquell dia mateix lo exèrcit dels christians de França e Alamanya, ab Godofré de Bolló, prengueren la ciutat de Antiochia, un mes anans que prenguessen Hierusalem, en la qual batalla fonch vist Sant Jordi faent gran brega* (BOSCH, S.: "Sant Jordi en la cavalleria catalana", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 492, 1936, p. 174).

106 SOLER, A.: *La cort napolitana d'Alfons...*, p. 241.

107 Siegfried Bosch adverteix que *la influència de Sant Jordi no es deixa sentir [a Catalunya] fins cap a la segona meitat del segle XII, però des d'aquesta època, s'estableix com una pugna entre aquest i Sant Martí* (BOSCH, S.: "Sant Jordi en...", p. 172.)

108 SOLER, A.: *La cort napolitana d'Alfons...*, p. 241.

109 SOLDEVILA, F. (coord.): *Les quatre grans Cròniques. Llibre dels feits del rei en Jaume*, Barcelona, 2007, p. 179.

110 *...la devoció al seu patró cavaller, sant Jordi, la celebració de la festa del qual els cavallers [mallorquins] demanaren dia 23 d'octubre de 1405, i aconseguiren, sense gaire dificultat, dia 16 d'abril de 1407* (ALOMAR, A. I.: *L'armament i la defensa...*, p. 128).

111 SOLER, A.: *La cort napolitana...*, p. 239.

112 SOLER, A.: *La cort napolitana...*, p. 246.

113 BOSCH, S.: "Sant Jordi en...", p. 179.

*cofradía de San Jorge en la isla fue fundada por autorización de Juan II, en 1460; sin embargo existen pruebas de que el estamento militar tenía al santo por su patrono mucho antes.*¹¹⁴ Una prova clara que la creu de Sant Jordi s'ajustava a les armes dels cavallers mallorquins abans de la creació de la confraria de Sant Jordi són precisament els escuts de Bernat Febrer. Tanmateix, aquest costum d'ajustar les armes del llinatge amb la creu de Sant Jordi també ho fou tant dels reis d'Aragó com dels cavallers dels seus dominis. Així, per exemple, a l'inventari dels béns del rei Martí (1410) apareix una espasa d'armes, *ab son pom e creué daurats, ab sa beyne de vellut vermell ab guaspas e bocal d'argent daurat, e en lo dit bocal e pon a senyals, mig reyal et mig Sicília, e sent Jordi, smeltats...*,¹¹⁵ és a dir, les armes del regne de Sicília partides en pal amb la creu de Sant Jordi, la qual cosa situa la dita espasa en uns extrems cronològics que van del 1375 al 1396, moment en què el rei Martí hereta la Corona d'Aragó. En trobam un altre exemple a l'inventari dels béns de 1411 del difunt Jaume Escrivà, cavaller valencià, on es pot llegir: *Item, un bacinet ab careta e bavera e un petit capmall ab los senyals de les seues armes e de Sant Jordi, lo qual se deu posar sobre la sepultura.*¹¹⁶

L'elm i la cimera

Potser els elements més interessants que apareixen als escuts de Can Febrer són l'elm i la cimera, ja que gairebé no ens n'ha arribat cap exemplar. Amb tot, sí que apareixen sovint als inventaris dels cavallers medievals mallorquins.¹¹⁷ El seu ús generalitzat, amb formes fantasioses, entre els cavallers explicaria que a les ordinacions de la confraria de Sant Jordi es prohibís l'ús de les cimeres, amb la intenció de donar més serietat als tornejos i altres exercicis de caire militar organitzats per la confraria: *Art. 32. Més, que no pugan portar [els cavallers que han de junyir al Born el dia de Sant Jordi] cimera ni divisa.*¹¹⁸ Cal dir que en aquells moments l'elm com a arma defensiva del cap havia esdevingut obsolet per a la batalla i només era emprat als tornejos i les cerimònies més vistoses.¹¹⁹ D'acord amb Martí de Riquer, *al segle XV l'elm segueix existint com a casc usat únicament per a junyir en torneigs i en passos d'armes (encara que en aquests hom prefereix l'elmet) i per lluir en cerimònies ostentoses, on sovint ni tan solament és portat al cap, sinó que un servidor, que segueix el senyor, el du a les mans.*¹²⁰ D'altra banda, la cimera, també emprada per a junyir, era l'element sobre el qual es permetia representar les figures més estrambòtiques o fantasioses, les fonts d'inspiració de les quals sovint procedien del repertori ofert pel bestiari medieval: *els cavallers del XV es complaïen a complicar amb*

¹¹⁴ LLOMPART, G.: "Ideal caballeresco y escuela de esgrima en Mallorca en el siglo XV", *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita*, 29-30, 1978, p. 151.

¹¹⁵ RIQUER, M.: *L'arnés del cavaller...*, p. 89.

¹¹⁶ RIQUER, M.: *L'arnés del cavaller...*, p. 217.

¹¹⁷ *Item sis pavesos grans verds ab targes de les armes de Çanglades nous ab elms e simeres damunt la tarja. Item una taulatxina penjada a la paret ab armes de Çanglades e ab lo camp verd e hun títol de lletres dor qui diu VIGILATE UTIQUE QUIA DIEM NEQUE HORAM* (SASTRE, J.: *Alguns aspectes de la vida quotidiana a la ciutat de Mallorca (època medieval)*, Palma, 1997, p. 200).

¹¹⁸ MIR, J.: "Ordinacions de la Confraria de Sant Jordi (1577)", *BSAL*, 8, 1899-1900, p. 87.

¹¹⁹ *En primer lloc hi trobem l'elm, casc absent de les lletres de batalla i, com hem repetit sovint, reservat als junyidors, que el solien dur amb cimeres pintoresques i complicades* (RIQUER, M.: *L'arnés del cavaller...*, p. 168).

¹²⁰ RIQUER, M.: *L'arnés del cavaller...*, p. 119.

*ornaments singulars l'elm, ornaments que constituïen les pintoresques i bigarrades cimeres, tan en ús a Alemanya. La cimera era de cartró o de pergamí, car calia evitar més pes sobre el cap del cavaller, i de vegades representava senyals heràldics o emblemes mitològics o sentimentals.*¹²¹ Precisament, les banyes de la cimera de Bernat Febrer són deutores de les cimeres alemanyes i, per extensió, del nord d'Europa, tal com es pot comprovar als armorials nòrdics.¹²² Pel que fa al mantellet,¹²³ també fou un element intrínsecament relacionat amb l'elm i sovint es troba a la documentació medieval, com per exemple el que es descriu el 1390 a l'inventari dels béns de Joan Llull: *Un elm de junyir negre ab la cofa [mantellet] de sendat vermell.*¹²⁴

En conclusió, els escuts localitzats a l'antiga sala del tinell de la casa situada al carrer de Sant Bartomeu, núm. 7-A, propietat coneguda històricament com Can Santacília i abans –durant el segle XIV i les primeres dècades del segle XV– com Can Febrer, varen pertànyer al cavaller Bernat Febrer, descendent del ciutadà de Mallorca Bernat Febrer i Avinent (Fig. 7). Entre els anys 1379 i 1381, rebé l'orde de cavalleria i es convertí en el primer i darrer cavaller de la seva família, car no tingué descendència masculina. Feu blasonar al lloc més important de casa seva, la sala del tinell, les armes del seu llinatge, emperò hi afegí la creu de Sant Jordi, l'elm de junyir i una cimera cònica amb banyes i un brot de mata, tots elements propis de la seva nova condició estamental: la de cavaller.

121 RIQUER, M.: *L'arnés del cavaller...*, p. 120.

122 Per a una mostra de cimeres nòrdiques vegeu NEUBECKER, O.: *Heraldry. Sources, symbols and Meaning*, Londres, 1976, p. 144-163.

123 “El mantellet, era una banda de malles, més o menys estreta, que penjava de les vores d'alguns cascos o altres peces de ferro rígid, amb la finalitat de cobrir interstícis, com els gossets. Que l'alpartàs [és a dir, el mantellet] protegia el coll es desprèn d'un passatge del llibre de cavalleries de Don Florisel de Niquea: ‘Que la malla del alpartaz, aunque era gruesa, no fue bastante para la cerviz del gigante no fuese cortada’ (RIQUER, M.: *L'arnés del cavaller...*, p. 130).

124 RIQUER, M.: *L'arnés del cavaller...*, p. 82.

Fig. 1 Escut amb les armes plenes del cavaller Bernat Febrer, al capitell de la pilastra que hi ha a la sala del tinell de Can Febrer

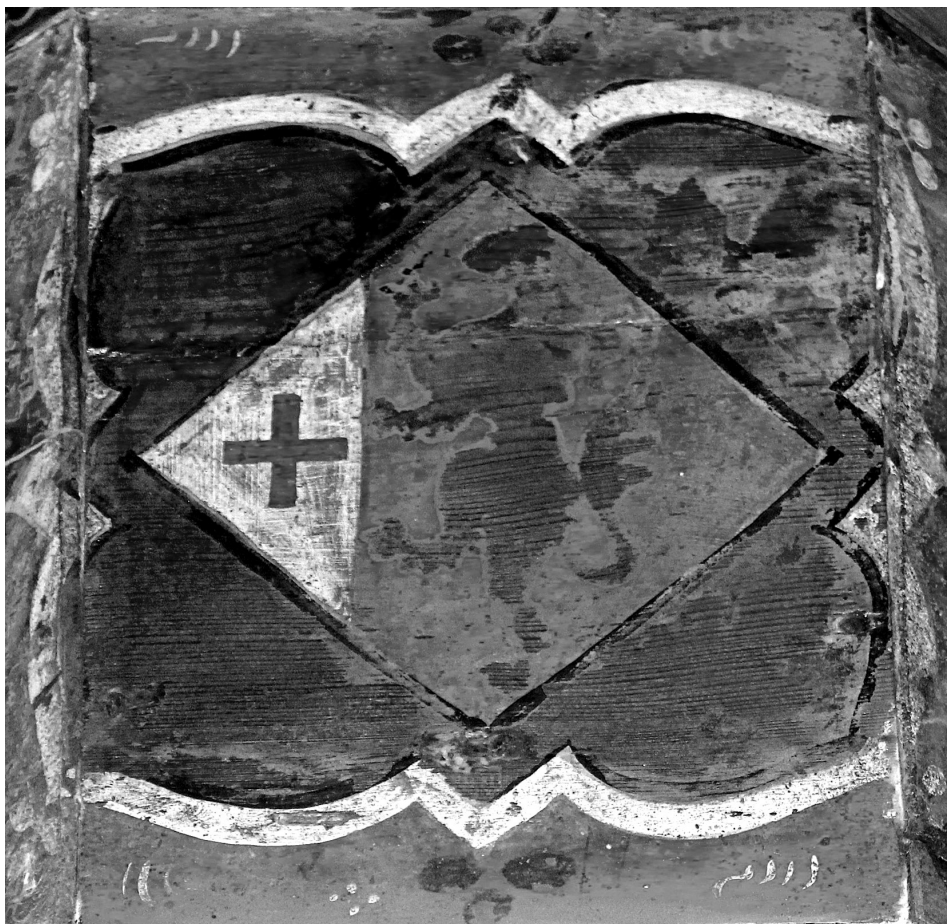

Fig. 2 Escut del cavaller Bernat Febrer a la part central del capçal de biga de la sala del tinell, caironat i dextrat amb la creu de Sant Jordi

Fig. 3 Escut del cavaller Bernat Febrer en un del boquets de la sala del tinell, dextrat amb la Creu de sant Jordi, amb elm i cimera

Fig. 4 Escut del cavaller Bernat Febrer que blasona el portal forà de la possessió de la Torre de Lluçmajor

Fig. 5 Escut en un dels murs de la capella de Sant Jordi, on hi ha el sarcòfag de Pere Febrer i la seva família, al convent de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès

Fig. 6 Escut de Margarida (Febrer?), al retaule de Sant Mateu i Sant Francesc (1377), a la Seu de Mallorca

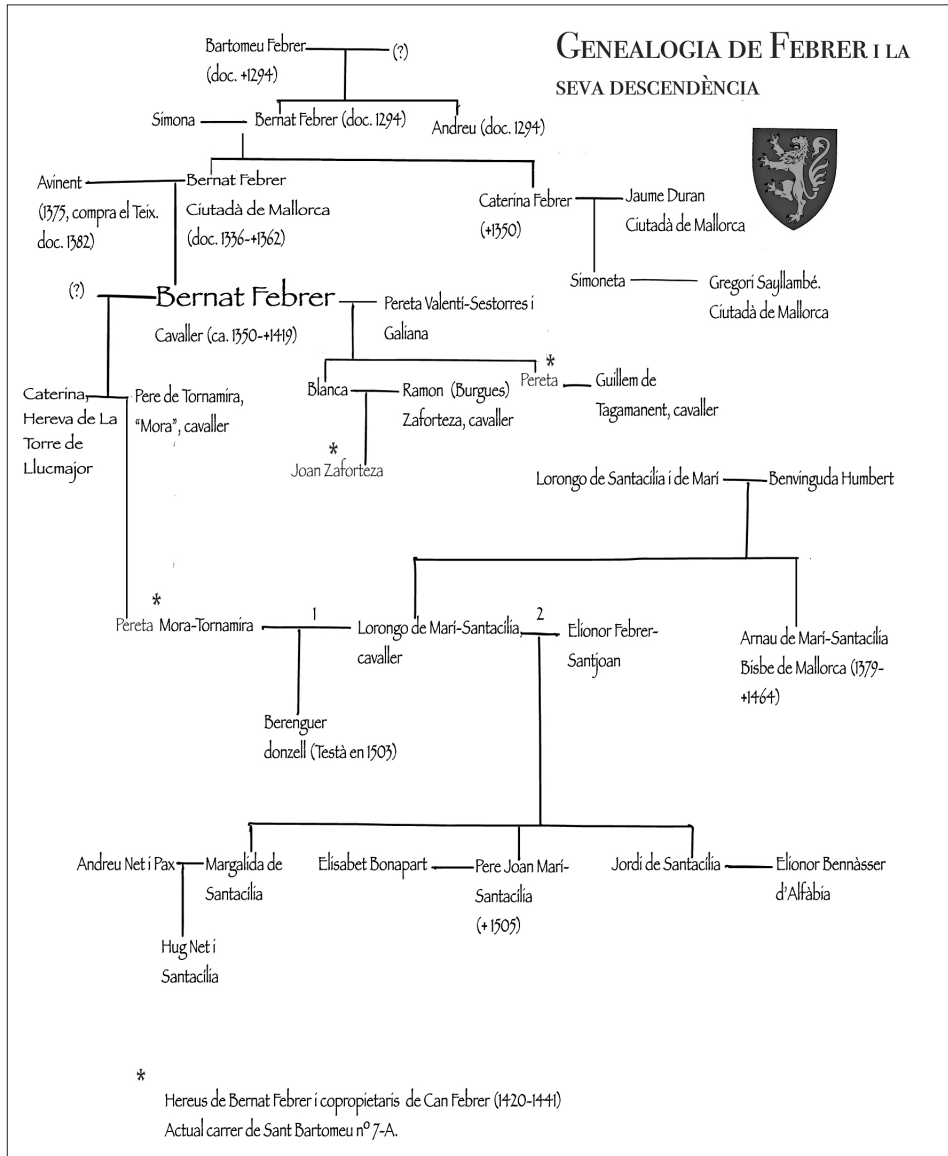

Fig. 7 Genealogia de Bernat Febrer

